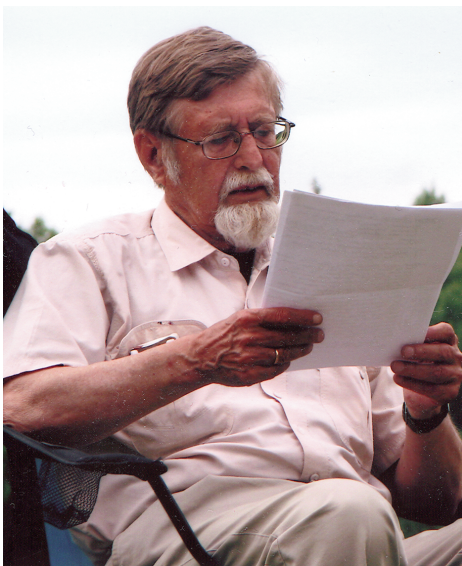

IN MEMORIAM

ARVO EEK**(13. X 1937–9. VII 2009)**

Keset suve, 9. juulil lõppes eesti foneetika suure mõtleja ja uuriija Arvo Eegi maine rännak. Arvo Eek sündis 13. oktoobril 1937. aastal Pärnus ja kasvas viielapselises raudteelase peres. Pärast Eidapere seitsmeklassilise kooli lõpetamist (1952) läks ta edasi õppima Viljandi Pedagoogilisse Kooli, mille lõpetas 1956. aastal. Seejärel töötas ta kolm aastat algkooliõpetajana Ehavere algkoolis Luual.

Samal ajal (1957. aastal) alustas ta kaugõppijana eesti filoloogia õpinguid Tartu Riiklikus Ülikoolis ning 1959. aastal jätkas juba päevases õppes. Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna lõpetas ta 1963. aastal eesti filoloogia alal. Diplomitöö teemaks oli „Eesti keele sõnavälte häälendamise ja tajumise probleeme”.

Töös said kokku pedagoog ja foneetik. Seal on hulganisti ostsillogramme ja otsitakse põhjusi vigadele, mida õpilased teevad väldete määramisel (puudulik silbitamisoskus) ja vältehäälduses (kohaliku murdehäälduse mõju). Juba sellest Arvo Eegi esimesest suuremast uurimusest ilmnis ta huvi vältehäälduse ja -tajuga, aga ka fonoloogilise lähenemisega seotud küsimuste vastu. Neile probleemidele otsis ta vastuseid ka oma paljudes hilisemates uurimustes. Et ta ei tundnud huvi mitte ainult kirjakeele, vaid ka murrete foneetika vastu, näitab juba tema üliõpilaspõlves kirjutatud uurimus „Varbla murraku vokalism” (1961).

Pärast ülikooli lõpetamist alustas Arvo Eek eksperimentaalfoneetika aspirandina foneetikaalaseid uuringuid Keele ja Kirjanduse Instituudis. Aspirantuuri lõpetamise järel hakkas ta sealsamas tööle nooremteadurina. 1971. aastal kaitses ta filoloogiakandidaadi kraadi väitekirjaga „Articulation of the Estonian Sonorant Consonants” („Eesti keele sonoorsete konsonantide artikulation”). Samal aastal sai temast KKI eksperimentaalfoneetika laboratooriumi juhataja. Kui 1977. aastal loodi selle baasil arvutuslingvistika sektor, töötas ta 1992. aastani KKI-s vanemteadurina.

Arvo Eek oli ka perioodilise väljaande *Estonian Papers in Phonetics* toimetaja sarja algusest lõpuni (1972–1986). Ajakirjas ilmusid temalt uurimused eesti keele sonoorsete konsonantide akustika ja palataliseeritud konsonantide artikulationi ning nasalisatsioonikohta, labiaalkonsonantide elektromüograafiline uurimus, mitu kestuse ja välte tajuga ning väldete akustikaga seotud artiklit, uurimus rõhust ja sellega seotud fenomenidest ning eesti sõnaprosodia probleemidest. Need artiklid peegeldavad Arvo Eegi mitmekülgset foneetikuna: uurimustes on kasutatud nii artikuloorse, akustilise kui ka tajufoneetika meetodeid.

Eesti taasiseseisvumise ajal oli Arvo Eek poliitiliselt aktiivne, tegutsedes juristide ja keeleteadlaste ühenduses Themis, kus esimeseks suuremaks ettevõtmiseks oli keeleseaduse projekti väljatöötamine. Ta oli ka Eesti Kongressi liige. Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algusaastatel (1991–1993) töötas ta Riigi Keeleameti seadusloome nõunikuna, tegeldes keeleõiguse, kodakondsuse ja inimõiguste teoreetiliste ja praktiliste küsimustega ning nende juriidilise reguleerimisega.

1992. aastal pöördus Arvo Eek tagasi foneetika juurde ning süvenes uuesti uurimistöösse külalisuurijana Stockholmis Ülikooli keeleteaduse instituudi foneetikalaboratooriumis. 1994. aastal sai mitmeks aastaks tema töökohaks TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika ja kõnetehnoloogia laboratoorium, kus ta töötas vanemteadurina. Samal aastal kaitses ta Tartu Ülikoolis filoloogiadoktori kraadi väitekirjaga „Studies on Quantity and Stress in Estonian” („Eesti keele välte- ja rõhu-uuringud”). Küberneetika Instituudis osales ta siis rahvusvahelises projektis „BABEL – a Multilanguage Database” (mille tulemusel valmis CD-l eesti keele foneetika andmebaas ja eesti keele foneetika lühivälte) ning Eesti riiklikes programmides („Eesti keele häälikumallid”, „Ontoloogiale orienteeritud programmeerimine”).

Arvo Eek ei olnud mitte ainult uurija, vaid ka õpetaja. 1970. aastatel luges ta üld- ja eesti foneetika kursusi Tartu Ülikoolis. Ta õpetas foneetikat ka Tallinna Pedagoogilises Instituudis ja Eesti Humanitaarinstituudis. 2000. aastate algusest, kui TÜ-s hakkasid toimuma üld- ja eesti foneetika seminarid, oli ta seal ikka väga oodatud külaline, kellega sai arutleda erinevate foneetikateemade, eriti aga väldetega seotud küsimuste üle.

Oma pika teadlastee jooksul avaldas Arvo Eek üle 70 artikli, milles käsitles

mitmekülgset eesti keele häälikute (vokaalide, sonoorsete konsonantide, klusiilide, nasalisatsiooni, palatalisatsiooni), vältete ja rõhu foneetika (artikulatsiooni, akustika, taju) ja fonoloogiaga seotud küsimusi. Keskseks uurimisteenaks võiks siiski pidada eesti keele vältetega seotud probleemide (kestuse, kestussuhete, põhitooni, rõhu, vältetaju) uurimist. Aga et eesti keeles on segmentaal- ja suprasegmentaal-foneemid omavahel nii tihedalt seotud, ei saagi ilmselt üht ilma teiseta käsitleda. Viimane pikem kvantiteediteemaline artikkel „Foneetilisi katseid ja arutlusi kvantiteedi alal I–II” ilmus Arvo Eegilt koostöös Einar Meistriga Keeles ja Kirjanduses (2003, nr 11–12, 2004, nr 4–5). Selles on käsitletud häälikukestusi mõjutavaid tegureid (sõna positsioon lauses, sõna rõhulisus, tempo) ning vältete, silbi ja takti küsimusi foneetiliselt ja fonoloogiliselt. Uurimuses saadud tulemused täiendavad varasemaid teadmisi eesti keele vältetajust, mis ei olene mitte ainult silbisuhete tajumisest takti sees, vaid ka naaberhäälikute omavaheliste kestussuhete tajust.

Viimased aastad pühendus Arvo Eek eesti keele foneetika süvaõpiku kirjutamisele. Kauga aega kaalus ja arutles ta, millest peaks õpikus alustama – kas prosoodiast või häälikusüsteemist –, sest tundus, et eesti häälikusüsteemi ei saa mõista ilma eelnevate teadmisteta prosoodiast. Lõpuks otsustas ta siiski järgida foneetikaõpikute traditsioonilist ülesehitust ehk alustada hääliku-

test. 2008. aastal ilmuski õpiku „Eesti keele foneetika” esimene osa, milles on sissejuhatus foneetikasse ning eesti keele vokaalisüsteemi käsitus (muidugi leiab juba sealt viiteid ka vältetele). Eelmise eesti foneetika õpiku avaldamisest (Paul Ariste „Eesti foneetika”, 1946 ning illustatsioonidega „Eesti keele foneetika”, 1953) oli selleks hetkeks möödunud üle viiekümne aasta. Nii et uue õpiku esimese osa ilmumine oli rõõmustav sündmus – seda nii autorile endale, kolleegidele kui ka foneetikahuvilistele lugejatele. Õpikust paistavad silma Arvo Eegi põhjalikkus (tema enda mitmekülgne uurimistöö, kursis olemine nii Eesti kui ka maailma teiste uurijate töödega), täpsus, loogilisus, mitmekülgus (huvi mitte ainult eesti kirjakeele, vaid ka murrete foneetika vastu). Vokaalisüsteemi on käsitletud süviti, pöörates tähelepanu nii vokaalide transkribeerimisele, artikulatsioonile, akustikale, tajule kui ka fonoloogiale. Kui Arvo Eek samal aastal haigestus, oli ta põhiliseks sooviks õpiku kirjutamisega veel võimalikult kaugele jõuda. Hoolimata raskest haigusest töötas ta sihikindlalt edasi õpiku teise osa käsikirjaga, millest suur osa ka valmis sai, kuid lõpuks katkestas surm selle töö.

Arvo Eegi väga viljakas töö eesti foneetikas jääb püsima nagu ka meie tänulikkus selle eest.

PIRE TERAS